

Az emberek nem szeretik látni, hogy ilyen a világ

Bezsélgetés Matolcsi Balázssal, Niccolò Ammaniti magyar fordítójával

Niccolò Ammaniti neve már számos magyar olvasó számára csenghet ismerősen az *Ahogy Isten parancsolja*, az *Én nem félek* és a *Magammal viszek* követően 2012 tavaszán az *Én és te* című regénnyel a római származású író immáron negyedik könyve jelent meg magyar nyelven. Ammaniti magyar fordítójával, Matolcsi Balázssal beszélgetett Mátyás Dénes.

Hogyan kezdte az olasz műfordítást? Esetleg Ammanitivel?

Nem, az első ilyen fordításom egy Dino Buzzati-novella volt, amelyet nagyon szerettem, magyarul *Értelmetlen csábítás* a címe, olaszul *Inviti superflui*. De egyébként is nagyon sok Buzzati-t olvastam akkoriban, valamint Tabucchi-t, és Ecó-nal azokat a kis rövid történeteit, a *Gyufaleveleket*. Ilyeneket fordítottam magamnak, és amikor kiderült, hogy a fordításaim nem olyan rosszak, elkezdtem kapni más fordítanivalókat is, amelyeket már nem én találtam ki magamnak, hanem mások ajánlottak vagy kértek: Marco Lodoli, Raffaele Nigro, Andrea De Carlo szövegeket...

Hogyan került az Ammaniti-művekkel kapcsolatba?

2007-ben az olasz Külügyminisztérium szorgalmazni kezdte egy Premio Stregát nyert mű minél több nyelvre történő lefordítását, amelyre jelentős összeget is megszavazott, ez pedig nem más volt, mint a *Come Dio comanda*, vagyis az *Ahogy Isten parancsolja*. A dolgok magyarországi szervezésével az Olasz Kultúrintézet foglalkozott, amely kiírt egy pályázatot a fordító megtalálására, és én lettem a kiválasztott. Én akkor még egyáltalán nem ismertem Ammaniti-t, de rögtön, amikor megkaptam a lefordítandó részt, úgy éreztem, hogy nem kell rajta gondolkodni, hanem belülről jön, magától. Az első mondata ugye a könyvnek az, hogy „Ébredj, bazmeg!”. Az ember persze gondolkodik, hogy mit lehet leírni magyarul, főleg, ha még nincs nagy rutinja, de most már simán leírnám. És akkor is leírtam, utólag pedig azt hallottam, hogy ez volt a jó, mert mindenki más megpróbálta körülírni valahogy úgy, hogy „A teringettét!” vagy „Innye!”, ebbe a könyvbe pedig ez kellett, és így.

Aztán Kőrössi P. József, a Noran Kiadó vezetője behívott, hogy kössünk szerződést. Amikor megláttam, hogy két téglányi, hatalmas kötet van az asztalon, arra gondoltam: „Hát ezzel meg mit fogok kezdeni?”. Az volt még kellemetler a dologban, hogy három hónap alatt kellett azt a mintegy ötszáz oldalt lefordítani, de persze elvállaltam, mert minden ilyet el szoktam. És nagyon jól tettem, mert nagyon megszerettem Ammaniti-t.

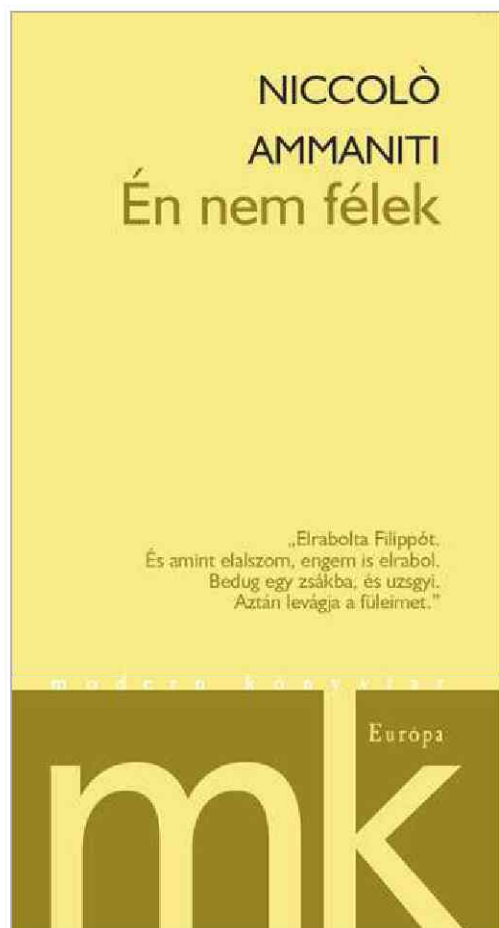
(http://www.litera.hu/img/szemelyek/niccolo-ammaniti-4674544_0x410.jpg) Niccolò Ammaniti

Mennyire számít nehéznek, mennyi időt vesz igénybe egy Ammaniti-mű fordítása? Gyorsan lehet vele haladni?

Ez retentő érdekes, mert mindenki, aki olaszos és irodalmi berkekben mozog, gratulál, hogy ez milyen jó, pedig milyen nehéz. Nekem viszont egyáltalán nem nehéz, mert olyan, mintha ezek az én gondolataim lennének.

Volt egy másik könyv, annak most szándékosan nem akarom megemlíteni a címét, amely nem Ammaniti volt: azzal vér izzadtam, mert szenvedtek a szereplők... Ezek pedig természetesen, akkor is, ha idióták, akkor is, ha deviánsak. Ez mind természetes, mert ilyen a világ, csak az emberek nem szeretik látni, hogy ilyen.

Tehát nekem abszolút nem okoz nehézséget, nagyon könnyen megy. Más ugyanakkor elképzelhető, hogy problémákba ütközik, mert például az *En nem félek*et elméletileg nem én fordítottam volna: az Európa Könyvkiadó kiadta valaki másnak, csak ő visszaadta pár hónap után, mondván, hogy ezt nem tudja megcsinálni. Akkor persze azt is rohamban kellett, gyorsan, egy-két hónap alatt lefordítani, de nagyon örültem neki, mert valójában egy kicsit bántott is, hogy miért nem én fordítom.

(<http://www.litera.hu/img/szemelyek/ennemfelek.jpg>) **Annak ellenére, hogy azt mondja, az Ammaniti-művek fordítása belülről jön, van-e, volt-e valamilyen emlékezetes rész vagy momentum, amelyet mégis nehéz volt megoldania, amelynek nehéz volt magyarul visszaadni a lényegét, vagy amelyre esetleg önnek kellett külön megoldást találnia?**

A fordítás során mindig vannak holtpontok. Az első Ammaniti-munkámnál, amely az *Ahogy Isten parancsolja* volt, az volt a baj, hogy tényleg nagyon kevés idő állt rendelkezésre. Én a fordítás mellett ugyanis tanítok, és amikor már három hónapon keresztül másfél órát alszik az ember minden nap, egy idő után azt sem tudja, hogy magyarul ír-e, vagy olaszul, vagy éppenséggel valami más nyelven... Itt tehát leginkább a fáradtság okozott problémát. Valamint a javítások elfogadása vagy elvetése. Emlékezetes momentum az *En nem félek*ben az a rész, amikor a gyerekek elalvás előtt találós kérdést tesznek fel egymásnak. Az egyikük azt kérdezi – most már csak magyarul emlékszem rá –, hogy „Ismeresz olyan gyümölcsöt, amiben van egy állat is?”. Ennek a csattanója magyarul az, hogy „Ringlő”, mert abban benne van a „ló”, de ez olaszul egyáltalán nem így volt (bár az most tényleg nem jut eszembe, hogy mi volt az eredeti szöveg). Mindenesetre itt sokat kellett gondolkodni, hogy valami elmés megoldás szülessen.

Sokat gondolkodott, majd egy átvirrasztott éjszakán beugrott a megoldás?

Valójában nem, mert az igazság az, hogy én nem szoktam virrasztani. Ehelyett inkább alszom, és reggel négy órakor felébredek, mert álmomban jön a megoldás. Nagyon sokszor történik, hogy így, alvás közben vagy közvetlen ébredéskor jut az eszembe valami, vagy hogy megyek a kocsival, utazom a metróra, a villamoson, mellettem pedig beszélgetnek az emberek, és egyszer csak meghallom azt a szót, amelyiket kerestem. Ezek általában nem kardinális problémák, hanem csak éppen úgy érzem, hogy valami nem jól hangzik, vagy hogy nem áll össze tökéletesen a mondat, és nincs ötletem. Majd egyszer csak meghallok valamit, amittől pedig megjön az ihlet.

Ammanitivel kapcsolatba kerül személyesen is?

Volt róla szó, hogy az Európa meghívására majd Magyarországra jön, de erre még nem került sor. A legutóbbi hírek szerint talán jövőre, a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra fogják elhívni, mert akkor Olaszország lesz a díszvendég. A dolog azért is elképzelhető, mert az *En és te*-ből filmet csinált Bernardo Bertolucci, amely valószínűleg előbb-utóbb Magyarországra is eljut: ha ez jövő tavaszig megtörténne, akkor az biztos, hogy nagy reklám lenne, és növelné az esélyét annak, hogy Ammaniti valóban Magyarországra jöjjön.

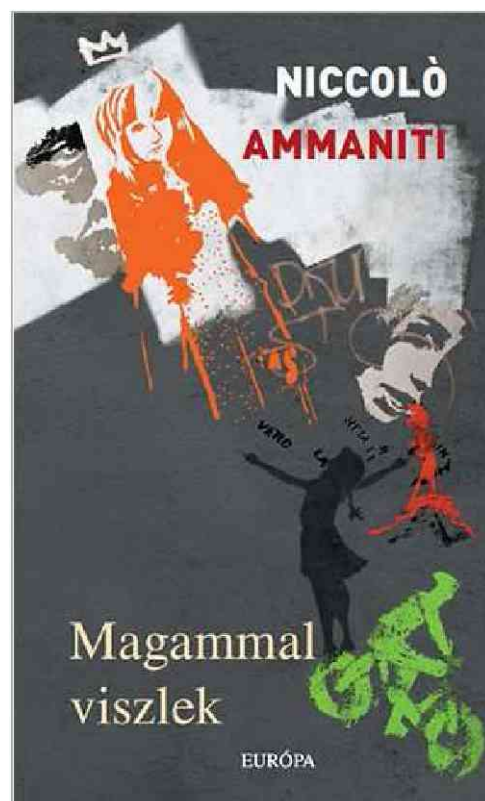
(<http://www.litera.hu/img/szemelyek/magammal-vizlek.JPG>) **Mit gondol, mi lehet Ammaniti népszerűségének, sikerének a titka Magyarországon? Idén a negyedik könyve jelent meg magyarul, úgyhogy talán már méltán beszélhetünk sikerről...**

Talán az idő: az, hogy az *En nem félek* most már négy éve, hogy 2008-ban magyarul megjelent, és három-négy év kell ahhoz, hogy egy könyv egy nagyobb olvasóközönséghez eljusson, ahogyan szájról-szájra terjed a híre. Ezt tudom csak elképzelni, mert, ahogy én látom, Ammaniti-nek sajnos semmilyen reklámja nincsen. Illetve, ez nem egészen igaz, mert ott van a film, amelyet Magyarországon is játszottak, úgy pedig sokkal könnyebb, ha egy könyv mellett van mozgókép is. Az egyébként egy nagyon jó film, de azért szerintem a könyv sokkal jobb.

Tehát, ha valaki ezt a könyvet elolvassa, akkor utána kíváncsi lesz Ammaniti többi írására is, az író pedig egyre népszerűbb, vagy éppenséggel sikeres lesz. Mindebben biztosan sokat számít a gyerekelematika is, amelyet Ammaniti előszeretettel használ. Ammaniti apja egyébként író és pszichológus, aki gyerekekkel is foglalkozik: felmerül tehát a kérdés, hogy van-e mindennek valami köze ahhoz, hogy Ammaniti gyakran ír gyerekekről, apa-fiú kapcsolatokról. Akárhogy is legyen, épp nemrégiben mondták az Európánál, hogy az *En és te* nagyon jó eladási adatokat produkál, ugyanis még egyik Ammaniti-könyv sem kelt el ilyen gyorsan ilyen nagy számban.

Ammaniti egy, a videójátékok világát idéző könyvvel indult, majd a pulp- és kannibálirodalom égisze alatt jelent meg a Fango (Sár), amelyből fordított is, és csak ezt követi a Magammal viszlek, a magyar kiadók ugyanakkor az előbbiekre mintha nem nagyon figyelnének.

Itt két vonalról lehet beszélni: az egyiket a gyerekszereplőkkel dolgozó, „rendes” regények alkotják, a másikat pedig a pulp-fantasy vonal. Ez utóbbi egyébként szerintem szintén jó, és most egészen fölkapott dolog, mégis valamiért egyelőre nem keltett nagyobb érdeklődést itthon.

(<http://www.littera.hu/img/szemelyek/eneste.jpg>) Gyakran előfordul, hogy egyes kortárs irodalmi művekről olyan megállapítások születnek, miszerint filmes technikákat alkalmaznak, filmszerűek, illetve hogy esetleg felszínesek, vagy éppenséggel „üresek”. Sokszor a brutalitást és a vulgaritást is öncélúnak érzik egyes kritikusok. Minderről mi a véleménye?

Ammaniti valóban úgy ír, hogy az ember úgy érzi, mintha egy forgatókönyvet olvasna. Mégsem gondolom, hogy könnyű filmet készíteni a könyveiből, mert túl sok minden történik bennük. Lehetséges, hogy Bertoluccinak most sikerült jó filmet forgatnia az *En és te-ből*, de ez valószínűleg egy rövid könyv, és szerintem egy olyan regényből, mint az

Ahogy Isten parancsolja, már nem nagyon lehet jó filmet alkotni. Ez egyébként nem is sikerült, az a feldolgozás nem lett túl jó.

Hogy a kritikusok mit mondanak? Az ő dolguk az, hogy kritizáljanak: ha valami nem elég képszerű, akkor valószínűleg az a baj, mert nem lehet jól elképzelni, hanem csak üres mondatok követik egymást a szövegben, ha ellenben túlzott a képszerűség, akkor forgatókönyvet írt az író... De ez bizonyára mindig is így lesz.

Ammaniti egy helyen azt nyilatkozta, hogy számára elmosódtak, eltűntek a magas kultúra és az alacsony vagy populáris kultúra közötti különbségek: Csehov ugyanakkora hatással volt rá, mint Stephen King vagy a Tini Nindzsa Teknőcök, s mindez egyfajta egyveleggé állt benne össze...

Igen, biztosan ő is nagyon sokat olvasott, és összegyúrta azokat a dolgokat, amelyeket az életben tapasztalt.

Mátyás Déne